

ETA HEMENDIK AURRERA ZER?
Euskararen garapenaren iraunkortasuna
edo “dabillan harriari etzaika goroldiorik lotzen”

Erabiltzen ez den Euskara
hil egiten da
mugitzen ez den bihotza
hil egiten den bezala.
Ez da ezergatik, baina
isiltzen duzun euskara
hiltzen duzun euskara da.

Bitoriano Gandiaga

Vitoria-Gasteiz, 2016

EUSKO JAURLARITZA



GOBIERNO VASCO

HEZKUNTZA, HIZKUNTZA POLITIKA
ETA KULTURA SAILA
Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza

DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN,
POLÍTICA LINGÜÍSTICA Y CULTURA
Viceconsejería de Política Lingüística



ETA HEMENDIK AURRERA ZER?¹

Dokumentu honetako gogoetan sartu aurretik, euskarari buruz ari garela inondik ere gustukoa ez dugun arren, baina gure ikuspuntua azaltzeko lagungarri zaigunez, maiatz entzuten den esamolde bat hartuko dugu hizpide: euskararen “salbazioa”.

Euskara, baina, ez da “salbatuko” –horra gustuko ez dugun hitza– Euskal Herriaren berezko hizkuntza izateagatik. Euskara ez da salbatuko euskaldunok erabiltzeko eskubidea izateagatik eta haren aldeko politikak eta askotariko ekintzak garatzeagatik. Ez behintzat horregatik bakarrik.

Euskara “salbatuko” da, eta hizkuntza bizia izango da, euskaldunok hala nahi dugulako, euskaldunok euskara nahi eta behar dugulako. Horrek ematen dizkio zilegitasuna eta hauspoa euskara salbatzeko jardunari.

“Nahi” izatea, “beharrezko eta gogoko” sentitzea eta balatan hartzea: horra gako nagusiak.

* * *

¹ 2015eko uztailaren 10ean Hizkuntza Politikarako sailburuordeak Euskararen Aholku Batzordearen Euskara 21 Batzorde-atalaren aurrean “Eta hemendik aurrera zer?” dokumentua aurkeztu zuen. Dokumentu haren gainean aipatu Batzorde-atalean egindako eztabaida eta ekarpen ugariak kontuan hartuz osatua da hasierako dokumentu hura oinarri duen txosten hau, beraz, dokumentu hura eta hainbat ekarpen berri integratzen dituena. Patxi Baztarrika sailburuordeak eta Xabier Erize soziolinguistak landu eta idatzi dute azken bertsio hau.

Euskararen proiektioari dagokion eranskina, berriz, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzako Plangintza eta Azterlanetako Zerbitzuak prestatua da.

1.- Atarikoak

Euskara 21 Batzordeak Euskara Sustatzeko Ekintza Planaren (ESEP)² diagnostikoan sakontzea helburu hartuta osatua den AMIAren³ gaineko eztabaida egin zuenean, aipatu Batzordearen aurrean, kide batzuek hala proposatuta, konpromisoa hartu zuen Hizkuntza Politikarako sailburuordeak “eta orain, 15-20 urteko perspektiban, zer?” galderari erantzun bat emango zion txostena idazteko. Konpromiso hura betetzera zetorren txostena egin zuen, eta haren gainean Euskara 21 Batzordean egindako gogoetak kontuan hartuz osatua da esku artean dugun txosten hau, euskararen garapen iraunkorraz diharduena.

Gogora dezagun *garapen iraunkorraren* definizio klasikoak pertsonen beharrak, gizartea, ingurumena eta ekonomia lotzen dituela:

“Garapen iraunkorra garapen mota bat da, oraingo beharrei erantzuten diena baina ez dituen ondorengo belaunaldienak eragozten. Honi bi kontzeptu atxiki zaizkio: "beharren kontzeptua", batez ere pobreenen oinarriko beharrei lehentasuna ematea, eta gure teknikak eta gizarte organizazioaren "mugak" duten eragina ingurumenaren gaitasunean oraingo eta geroko beharrei erantzuteko”⁴.

Euskararen kasurako paralelismoa eginez, eta paralelismo hori zilegi dela uste dugu, “euskararen garapen iraunkorra” diogunean euskaldunen eta, oro har, euskal herritarren behar linguistikoei buruz arituko gara, euskara hizkuntza bizia izateko baldintzez arituko gara, eta, aldi berean, euskaldunen eta euskal herritarren behar linguistikoak, gaurkoenak ez ezik etorkizunekoak ere, asetzeko eraz arituko gara, gaur egungo euskal gizartearen “organizazioak” (errealitateak) ezartzen dizkigun “mugak” kontuan hartuta.

Bizitzarako eta bizikidetzarako hizkuntza bizia izatea da, honetarako eta hartarako erabilia eta gero eta herritar gehiagoren ohiko hizkuntza izatea da euskarak garapen iraunkorrerako duen ibilbidea.

Beraz, terminologia argituz, txosten honetan “euskararen egoera” edo halakorik esaten dugunean, irudi bat erabiltzen ari gara, eta garbi dugu euskaldunen eta euskal herritarren behar eta nahi linguistikoei buruz ari garela, ez euskarari buruz abstraktuan.

Txosten honen abiaburutzat *Euskara Sustatzeko Ekintza Plana. Diagnostikoari buruzko AMLA dokumentuarekin osatua*⁵ dokumentua hartu da, beste zenbaiten artean. Eta horrekin batera, *Euskara 21. XXI. mende basierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berri baterantz* txostena⁶ ere dokumentu

² Eusko Legebiltzarrak 2013ko irailaren 11n berretsi egin zuen ESEP, eta “aipatu planaren helburu, neurri eta ekintzak bere” egin zituen.

³ Euskararen Aholku Batzordea. (2015). *Euskara sustatzeko ekintza plana. Diagnostikoari buruzko AMLA dokumentuarekin osatua*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.

⁴ Garapen iraunkor. (2015). In *Wikipedia* [euskaraz]: online. Jatorrizko bertsioa ingelesez: World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*.

⁵ Euskararen Aholku Batzordea. (2015). *Euskara sustatzeko ekintza plana. Diagnostikoari buruzko AMLA dokumentuarekin osatua*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.

⁶ Euskararen Aholku Batzordea. (2009). *Euskara 21. XXI. mende basierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berri baterantz*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza, Kultura Saila, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza.

honen oinarrian dago. Gogora dezagun, bide batez, aipatu *Itun Berritu Baterantz* txostenean lehentasunezko hamalau lan-ildo jasotzen direla⁷.

Eskertzen dira txosten honen idazketari ekin aurretik Euskara 21 Batzordeko hainbat kiderengandik jasotako ekarpenak. Eskertzen dira, halaber, txostenaren lehenengo bertsioa Euskara 21 Batzordean aurkeztu ondoren hainbat adituk (Euskara 21 Batzordeko kide direnak zein ez direnak) egindako ekarpenak. Horietako asko eta asko jasota gelditu dira orrialde hauetan.

Nolanahi ere, hasiera beretik esanda gera bedi dokumentu honen helburua dela euskararen hazkundearen iraunkortasuna eta bizi-indarra ahalbidetzeko datozen bi hamarraldietan garatu beharreko hizkuntza politikaren oinarriak eta lehentasunen markoa finkatzea. Kasu honetan, helburua ez da, beraz, ekintza programa zehatz bat proposatzea.

Testu hau politika publikoen esparruan kokatzen da batez ere. Politika publikoak herri-aginteen jarduerak dira (ekintzak gehi ekintza horiek erabakitzeko prozesuak), gizarteko arazoak konpontzeko

⁷ *Euskara 21. XXI. mende hasierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berritu baterantz* dokumentuan XXI. mende hasierako hizkuntza politikarako lehentasunezko 14 ildo hauek identifikatu ziren:

1. Euskararen ezagupena eta erabilera belaunaldi berrietan bermatzea.
2. Euskara ohiko hizkuntza izango duten arnagune eta funtzioak zaindu, indartu eta hedatzea, euskararen belaunez belauneko transmisioa bermatzeko eta erreferentzialtasun soziala indartzeko. Azken batean, helburua ez baita euskararen ezagutza zabaltzea, besterik gabe, baizik eta euskal hiztunak sortzea.
3. Familia-transmisioa bermatzea, oso bereziki 25 urte barru izango diren 30 urtez azpiko gazte elebidunek euskara ere izan dezaten etxeko hizkuntza. Hauxe dugu etorkizunaren gako nagusia.
4. Euskal hiztunen erkidegoa trinkotzea, euskararen erabilerarako sare operatibo presentzialak zein birtualak hedatuz eta indartuz.
5. Hiri handietan euskara erabiltzeko aukerak areagotzea, familia euskaldunei, gazteei eta haurrei lehentasuna emanez.
6. Elebitasun pasiboa helduen munduan –eta gutxieneko helburutzat– areagotzea eta prestigiatzea.
7. Euskarazko kultura kontsumoa indartzea, euskal kultura industria, ekoizle eta sortzaileekiko ikuspegi askatzaile batetik.
8. Euskara eta haren munduak etorkinengana hurbiltzea, hauen integrazio zabala eta aberasgarria ahalbidetzeko eta euskara erabilera-eremu demografikoki dinamikoetara hurbiltzeko xedez.
9. Euskaraz komunikatzeko estandarrak malgutzea eta aberastea, hiztun berrien adierazkortasunaren mesedetan. Zuzentasunaren irizpide bakarretik komunikagarritasunarenera eta adierazkortasunarenera igarotzea.
10. Hizkuntza eskubideak eremu publikoan aitortzeko ez ezik errespetatzeko bidean, euskara erabiltzeko aukerak bermatzea.
11. Euskararen erakargarritasuna lantzea eta era egokian proiektatzea: euskarak mundu ugari ditu bere baitan, eta euskarara datozen munduentzako tokirik ere badu bere barnean. Proiektatzen dugun baino anizkoitzagoa da euskararen unibertsoa, eta are anizkoitzagoa egin beharra dugu, gizartearen pare anizkoitza izatera iritsiko bada.
12. Euskararen irudiari prestigioa ematea, kultura eta komunikazioaren alorreko lorpenak garbi proiektatuz, batetik, eta, bestetik, euskal gizartearen kohesiorako osagai ezinbestekoa dela praktikan eta diskurtso publikoan adieraziz.
13. Hizkuntzaren teknologiak (informazio eta komunikazioaren teknologiak euskararen garapenerako baliatzea), sarerako euskarazko edukiak sortzea eta komunikaziorako sare birtualak era egokian baliatzea, euskararen normalkuntza eta erabilera aukeren mesedetan. Izan ere, euskarak informazio eta komunikazioaren teknologiez baliatu behar ditu, horixe baitu ezinbesteko baldintza hizkuntza guztiz garatua izatera iristeko.
14. Hizkuntza politikaren inguruko akordiorik zabalena etengabe elikatu eta sendotzea, euskararen biziberritzea eta kohesio soziala estu lotuko dituen itun berri baten bila.

asmoz eginak, eta legeen eta ohitura sozialen printzipioetan oinarrituta daude⁸. Zehazki, politika publikoak, arrakastatsua izango bada, honako ezaugarri hauek izan behar ditu: gizartearen arazoak zatiketa politiko edo sozialik eragin gabe konpontzea, eta herritarren parte hartze aktiboa zein prozesu demokratikoak sustatzea⁹; hain zuzen ere, horietatik dira euskararen sustapenean bilatzen diren ezaugarriak.

Kontuan izan behar da gizarte baten bilakaera linguistikoa faktore askoren emaitza dela, ez bakarrik politika publikoen emaitza. Politika publikoak faktore horietako bat dira, ezinbestekoak eta eragin handikoak, ez baina gabe, baina ez faktore bakarra; eta politika publikoek berezko mugak dituzte gizartean eragiterakoan¹⁰. Berdintsu gertatzen da gizartearen beste esparru batzuetan ere. Osasunaren esparruan, adibidez, populazioaren ohitura osasungarriak, ariketa fisikoa, elikadura osasuntsua edo tabakismoaren jaitsiera sustatzea helburu duten ekimenak garatzen direnean ere, ekimenak ekimen, azkeneko hitza –esate baterako, platera janari koipetsuez betetzea edo ez– herritarrek dute, ez Gobernuak.

Gizartean, sektore publikoarekin batera, hor ditugu ekimen sozialen sektorea, sektore pribatua eta herritarrak oro har, eta elkarrekiko orekan egon behar dute, bakoitza bere erantzukizunekin eta bere eginkizunekin¹¹. Bestela esanda, administrazioek sustapen lana gauzatu eta gizarteari lagundu egin behar diote, aukerak sortu behar dituzte, baina hizkuntzaren biziberritzea gizartean ez dute administrazioek gauzatzeko, ez behintzat beraiek bakarrik, ezta beraiek nagusiki ere; hori gauzatzeko gizabanako eta gizarte osoaren zeregina izango da batez ere, dokumentu honen 8. atalean ere aipatzen denez. Euskara biziberritzeko, beharrezkoa da norbanakoaren, gizartearen eta administrazioen arteko ahaleginak uztartzea eta elkar elikatzea.

Bistan denez, errespetua, babesa eta garapena behar dituen ondare positibotzat hartzen da txosten honetan euskara. Indarrean dagoen araudiak ere hala egiten du. Esate baterako, Eskualdeetako eta Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Kartak dioenez, euskararen eta antzeko hizkuntzen “hiztunen eta gainontzekoen arteko berdintasuna lortu asmoz edo hizkuntzaren egoera berezia kontutan izan dadin hartutako aldeko neurri bereziak, ez dira indar handiagoko hizkuntzetako hiztunen kaltetan egindako bereizkeriaz hartuko”¹².

2.- Urratu dugun bidea

Azken hogeita hamabost urtean euskarak aurrerapen eskerga izan du Euskadiko Autonomia Erkidegoan: herritarren artean 300.000 hiztunetik gora irabazi ditu, eta, halaber, gizartean historikoki arrotz eta debeku izan dituen erabilera esparruetan tokia hartu du, neurri ezberdinetan. 300.000 hiztun berri izatea lorpen izugarria da mundu mailan. Hemengo esperientzia erreferentzia da beste hizkuntza askoren biziberritzeko prozesuetarako nazioartean.

⁸ Characteristics of Successful Public Policy. (2015). In Norwich University, *Master of Public Administration Online*. Online eskuratua. Eta: Public Policy. (2015). In *Wikipedia*.

⁹ Characteristics of Successful Public Policy. (2015). In Norwich University, *Master of Public Administration Online*. Online eskuratua.

¹⁰ The Limits of Public Policy. (2015). In *The Public Policy Cycle*. Online eskuratua.

¹¹ Mintzberg, H. (2015). Time for the Plural Sector. *Stanford Social Innovation Review*. Online.

¹² Council of Europe-Conseil de l'Europe. (1992). *European Charter for Regional or Minority Languages-Charte européenne des langues régionales ou minoritaires. Basque version. Unofficial translation*. Strasbourg: autorea.



Hala ere, egoera normalizatura iristeko bide luzea du oraindik euskarak, eta etorkizunean atzera ere egin lezake, bere hazkundeak gizartean irmo sendotzen jarraitzen ez badu. Izan ere, euskara eta gaztelania ofizialak dira EAEn, erabilerarako legezko berdintasuna dute biek aitortua, baina egoera soziolinguistiko desorekatuan bizi dira: sendotze-bidean baina ahul dago euskara; eta sendo, gaztelania. Horrekin batera, beharrezkoa da egin dena aztertzea, indarguneak berrindartzeko eta hainbat esparrutan dauden gabeziak gainditzeko edo zuzendu beharrekoak zuzentzeko.

Lau hamarkada hauetan izandako biziberritzeari esker, eta euskararen hil-kanpaiak historian zehar askotan iragarri izan diren arren¹³, esan genezake bizpahiru belaunalditarako, gutxienez, biziraupena ziurtatua duela euskarak; ez, ordea, bizi-indarra. Horregatik, gaurko eta etorkizuneko gizartean bizi-indarra hartzea eta sendotzea du orain erronka –hizkuntza subordinatua beharrean, adin nagusikoa izatea–, eta erabilera da horretarako giltzarri nagusi eta erabakigarria.

Inoiz baino gehiago, euskararen etorkizuna herritarren esku dago. Batik bat euskal hiztunen esku, baina baita egun oraindik elebakar direnen esku ere, horiek hartzen dituzten euskararekiko jarrerak eta egiten dituzten urrats praktikoez ere (seme-alabei euskarazko etorkizuna bermatzeko neurriak hartzea, adibidez) baldintzatu egingo baitute euskararen behin betiko indarberritzea.

3.- Nahia giltzarri

Euskarak EAEn lege babes, hizkuntza politika eta herritarren borondatea¹⁴ izan ditu alde XX. eta XXI. mendeen arteko urtealdi honetan, eta hiru faktore horien uztardurak ahalbidetu du, neurri handi batean, gaur bizi duen pizkundea.

Administrazio, hezkuntza eta leku ofizial guztietatik kanpo egonaraztetik legezko ofizialtasunera, eta politika publikoan jazarria edo baztertua egotetik sustatua izatera igarotzeak arnasa eman dio euskarari. Baina euskararen biziraupenean faktore giltzarriak izan bada, euskaldunen borondatea izan da.

Beraz, euskarak biziraupenetik bizitzera, bizitzeko guztiz balio izatera igarotzeko daraman bide honetan bizi-indarra sendotzen jarraituko badu, nahitaezkoa izango du gizartearen borondatea hori izatea eta, horrenbestez, herritarren jarrera praktikoa eta erabilera borondate horrekin bat etortzea.

Ez da hori faktore bakarra; bai, ordea, guztiaren enborra. Batetik, euskal gizartearen nahi horrek egiten duelako zilegi euskara sustatzeko hizkuntza politika aurreragarriak bultzatzea, erabilerarako baldintzak sortzea eta pedagogia soziala egitea hizkuntzen inguruan. Izan ere, herri-aginteen obligazioa baita herritarren borondateari aterabidea ematea; eta herri-aginteen ez ezik, era guztietako talde eta erakundeen erantzukizuna edo ardura baita herritar guztien hizkuntza-eskubideak babestearen alde

¹³ Ikus, esate baterako: Erize, X. (1997). *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa (1863-1936)*. *Soziolinguistika Historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza*. Iruñea: Nafarroako Gobernu.

¹⁴ Txosten honetan hizkuntzen bilakaeraren faktore objektiboak zein subjektiboak aztertzen dira, bi aldeak aztertu behar baitira dinamika soziolinguistikoak argitzeko lanetan, Richard Y. Bourhis psikologo sozial eta soziolinguistaren aholkularitza izan zuen Euskal Herriko I. Inkesta Soziolinguistikotik egiten ari garen bezala. Faktore subjektiboak buruz, ordea, gutxiago dakigu faktore objektiboak buruz baino, eta uste dugu ematen zaien baino garrantzi handiagoa eman beharko zaiela datozen urteotan. Ikus: Bell, A. (2014). *The guidebook to sociolinguistics*. Chichester, West Sussex (EB): Wiley Blackwell; Genesee, F. eta Bourhis, R. Y. (1988). Evaluative reactions to language choice strategies: the role of sociostructural factors. *Language & Communication*, 8-3/4, 229-250; Giles, H. eta Johnson, P. (1987). Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68, 69-99; Sánchez Carrión, J. M. "Txepetx". (1987). *Un futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del Euskera y teoría social de las Lenguas*. L. g.: autorea.

egitea. Betiere euskara sustatzeko herritarren nahiari babesa ematen dioten legeen eta ohituren printzipioei eutsiz, politika publikoei buruzko aipamenean ikusi dugunez. Azken batean, hizkuntza politika demokratikoarekin herritarren borondatea bera elikatzen baita.

Nabia, beraz, ez da hutsetik sortzen. Nahia bera sentitzeko ere, hainbat baldintza bateratu behar dira, txosten honetan zehar ageri denez: euskara edo hizkuntzak (bere horretan, berdintasunean) maitatzea, hizkuntza praktikoa eta eroso izatea, erabilera-eremuak izatea, ondo ikusia egotea eta aintzatetsia izatea (euskara bera zein euskaraz aritzea).

V. Inkesta Soziolinguistikoaren aurkezpenean *laburpenaren laburpen* gisa esandakoa datorkigu gogora: “inoiz ez bezala eta inoiz baino neurri handiagoan dago euskararen etorkizuna euskal herritarren esku, eta bereziki euskaldunen esku”. Joshua Fishman-ek esan zuenez, “gure hizkuntzak eduki dezakeen berme bakarra gu geu gara”¹⁵. Ideia horrekin, jendearen protagonismoa nabarmendu nahi dugu, beste inoren –guztien– egitekoak alboratu gabe, bistan denez. Izan ere, euskararentzako nahi eta beharko genukeen egoeratik urrun baldin bagaude ere, inoiz ez du izan gure hizkuntzak gaur egun duen tokia gizarte bizitzan. Baina –ditxosozko baina– etorkizuna ez dago idatzita, nekez aurreikus liteke, hain zuzen ere, inoiz baino neurri handiagoan dagoelako belaunaldi berrien esku jasotakoa indartzea eta hobetzea... edo atzera egitea. Belaunaldi berriek eta etorkizunekoek erabakiko dute euskara erabili edo ez, euskara besarkatu –eta zein neurritan besarkatu– edo euskarari bizkarra erakutsi.

4.- Etorkizuneko gizartea irudikatuz

Aldatu egin dira euskal gizartearen ezaugarriak, eta aldatu egin dira euskaldunen hizkuntza ezaugarriak, baita ezaugarri sozioekonomikoak ere, eta honek ondorioak izango ditu etorkizunean ere.

Euskal hiztun gehienak alfabetatu gabeak ziren lehen eta alfabetatuak dira orain, horietako asko eskolan eta unibertsitatean euskaraz heziak. Inoiz ez da izan gaur adina euskaraz alfabetaturik. Lau urtetik gorakoen artean jada ez dago euskaldun elebakarrik. Euskal hiztunen artean, lehen gehienak ziren euskaraz gaztelaniaz baino hobeto moldatzen zirenak, eta gaur egun gehiago dira gaztelaniaz euskaraz baino hobeto moldatzen direnak: asko ugalduta dira “erdal elebidun” deituak, trebetasun hartzaileetan (ahozkoa eta idatzizkoa ulertzen) euskaraz primeran moldatzen direnak, ez ordea trebetasun ekoizleetan (hitz egiten eta idazten). Oso desberdinak dira hiztunen ezaugarri soziolinguistikoak euskara familia eta ingurune euskaldun batean transmisio naturalez jaso dutenean, edo familia eta ingurune erdaldunekoak izanik gerora (eskolan, heldutan) euskaldundu direnean. Adin talde guztietako euskaldunen artean, gehienek euskara zuten lehen hizkuntza; orain, aldiz, 40 urtetik beherako euskaldunik gehienek (% 54,8) gaztelania dute lehen hizkuntza. Euskararen hazkundeak halaberrez ekarritako ezaugarriak dira.

“Hiritartu” egin da euskal hiztunen komunitatea. Eta euskal gizartea bera ere, oro har, asko aldatu da denbora berean. Informazio eta Komunikazioaren Teknologiek (IKT) eta internetek erabat aldatu dute herritar askoren bizimodua, bereziki gazteena. Euskaraz hazi eta hezitako belaunaldiko gazte asko Euskal Herritik kanpora doa, urrutiko herrialdeetara, eta aldi berean etorkinak datozkigu, gehienak 40 urtez azpikoak eta gaztelaniaz badakitenak. Bereziki gazteen bizi-giroan, bi hizkuntza ofizialak ez ezik, ingelesak ere toki garrantzitsua hartu du eta are garrantzitsuagoa hartuko du.

¹⁵ Fishman, J. A. (2001). *Can threatened languages be saved?* Clevedon, EB: Multilingual Matters, 457. or.



Euskararen hazkunde soziala nagusiki gazteen artean gertatu da, gertatzen ari da eta hala izaten jarraituko du, hots, era guztietako aldaketek gehien eragiten duten adin-taldeetan.

Proiektzio edo aurreikuspen demolingüistikoaz arituko gara segidan. Etorkizuneko proiektzioen azterketa batek inplikazio “politiko” garrantzitsuak eduki ditzake herri aginteen zein askotariko gizarte eragileen lanari begira, oinarri materiala eskaintzen diela etorkizunari buruz ekintzak planteatzeko, dela egungo joerak indartzeko, dela beren hartan mantentzeko, dela haiek moteltzeko¹⁶.

Proiektzio batek, funtsean, orain arteko bilakaeraren datuetatik abiatu eta etorkizuneko eszenarioak irudikatzen ditu. Aurreko ataletan ikusi den bezala, euskararen azken hamarkadetakoa bilakaera positiboa ahalegin sozial handien emaitza izan da (norbanakoenak, herri aginteenak zein gizarte ekimeneko eragileenak), erresistentzia negatiboei gaina hartu eta euskararen grafikoaren kurba goranzko norabidean jartzeko adina indar izan dutenak.

Lerro hauetan aurkezten dugun euskararen etorkizunerako aurreikuspenen hipotesi nagusia da ahalegin edo energia sozial positibo indartsu horiei eutsiko zaiela 2036 arteko bilakaeran. Horri esker, euskararen aurreikuspenen kurbak goranzko forma hartzen segituko du; bestela, energia sozialak behera egingo balu, proiektzioaren kurbak ere behera egingo luke. Bizikleta batean, hartutako abiadurari eutsi nahi bazaio, pedalei ematen segitu behar da, eta hanka altxatuz gero, momentuan geldituko litzateke bizikleta, inertziak metro bakar batzuetarako emango lioke, ez gehiago. Euskararen etorkizuneko aurreikuspenen kasuan, berdin: ahaleginen pedalei ematen segitu behar da. Beraz, proiektzio demolingüistikoaren helburua ez da konformismo pasiboan jaustea, baizik eta ekintza aktiboak planteatzeko oinarri material errealek finkatzea.

Ahalegin bat egin dugu, 2036an euskararen egoera EAEn nolakoa izango den irudikatzeko. Hemendik 20 urterako proiektzio hori egiteko kontuan izan ditugun faktoreak honako hauek dira: bilakaera demografikoa, hizkuntza gaitasuna, lehen hizkuntza, hezkuntza eta helduen euskalduntzea. Faktore horiek kontuan hartu ditugu, hain zuzen ere, beroriek direlako –erabileraren eta jarreraren ondoan, noski– euskararen bilakaera sozialaren berri ematen diguten elementu nagusiak (hiztunen kopurua, transmisioa familian, eskolan eta heldutan).

Zuhurtziaz jokatu nahi izan dugu proiektzio hori egiterakoan, eta, horrexegatik, eszenario bakar batera mugatu ordez, hiru eszenario aurreikusi ditugu: bata, RECLUS ereduarena; eta beste biak, EUSTATen zazpi eszenario demografikoetako bitan (bigarrena eta laugarrena) oinarritzen direnak. Eszenario bakoitzaren xehetasunak “Euskararen proiektzioa 2036”¹⁷ izenburua duen dokumentuan jasotzen dira. Jarraian, aipaturiko hiru eszenario horietako baten laburpena eskaintzen da. EUSTATen laugarren eszenario demografikoan oinarritzen dena da hori. Laburpena egiteko aukeratu dugun eszenarioa, hiruen artean, tartekoa da: ez altuena, ez apalena. Nolanahi ere, hiru eszenario horien arteko aldea txikia da.

Hel diezaiogun, beraz, proiektzio honen ezaugarri nagusien azalpenari.

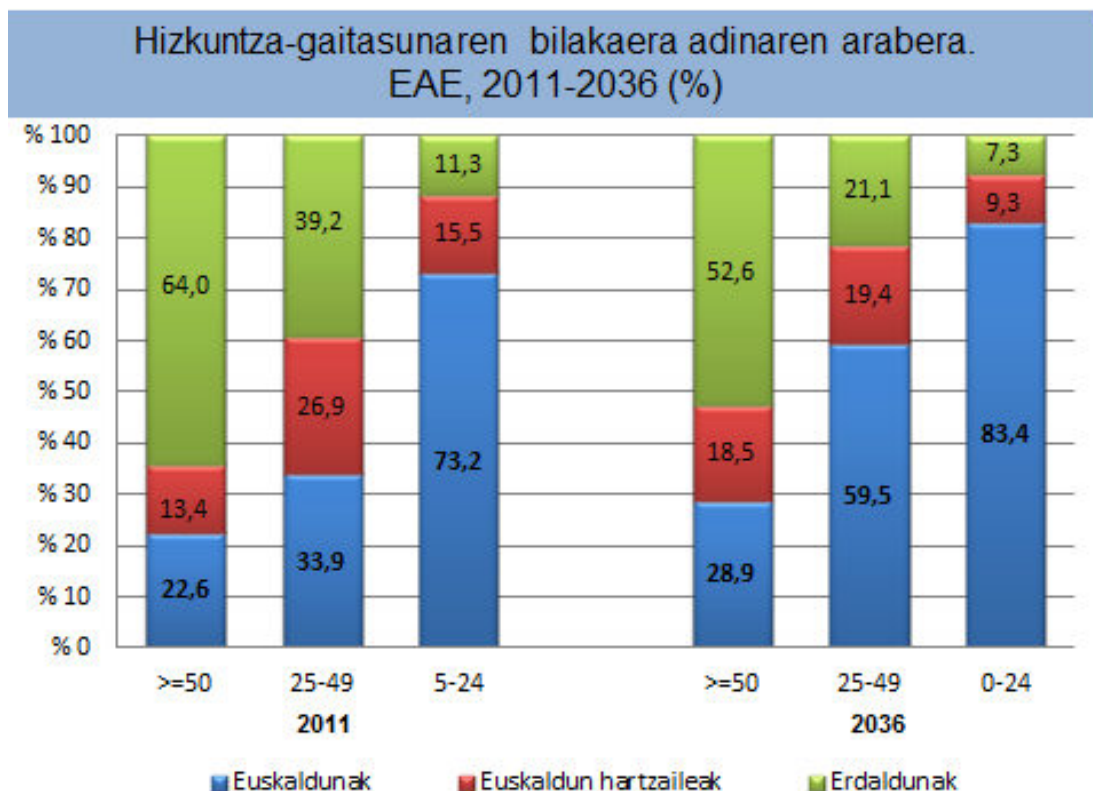
EUSTATEk eginiko eszenario demografiko horren arabera hogeitun urte barru, zehatz esanda 2036an, EAEko biztanleak gaur egun baino 12.000 gehiago izango dira. Jaiotza-heriotza arteko saldoa negatiboa izango da, migrazio saldoa, aldiz, positiboa. Gaurtik 2036ra 8,6 puntu murriztuko da 25-49 urte bitarteko biztanleen ehunekoa, eta, aldiz, 8,3 puntu hazi 50 urte edo gehiagokoa. Jaiotza-tasak zertxobait gora egin arren, 0-14 urte bitarteko gazteak gutxiago izango dira: % 14,0 dira gaur egun, eta

¹⁶ Ikus Marc Termote, Frédéric Payeur eta Normand Thibault-en azalpenak, Quebec-eko proiektzio demolingüistikoei buruzko lan mamitsu batean aurkeztuak: Termote, M., F. Payeur-en eta N. Thibault-en laguntzarekin. (2011). *Perspectives démalingüistiques du Québec et de la région de Montréal 2006-2056*. L. g.: Gouvernement du Québec.

¹⁷ Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. (2016). *Euskararen proiektzioa 2036*. Argitaratu gabeko txostena.

% 13,3 izango dira 2036an, hots, gaur egun baino 14.500 gutxiago (gaur egun baino 0,7 puntu gutxiago). Epe ertainean, eskolako adinean dagoen biztanleria osoak beheranzko joera izango duela aurreikusten da.

Aurreikus liteke 2036an, EAEko euskaldunak % 49,5 izango direla; euskaldun hartzaileak % 16,7; eta erdaldunak % 33,8. Kontuan izatekoa da, 2011ko datuen arabera, % 36,4 direla euskaldunak; 19,3 euskaldun hartzaileak, eta % 44,3 erdaldunak. Adinari dagokionez, 25 urtetik beherako herritarren % 83,4 euskalduna izango da (gaur egun, % 73,2) eta euskaldun hartzaileak % 9,3 izango dira (gaur egun, % 15,5); erdaldunak, berriz, % 7,3 izango dira (gaur egun, % 11,3). 25-49 urte bitartekoetan, % 59,5 euskaldunak izango dira, eta euskaldun hartzaileak, % 19,4; erdaldunak, berriz, % 21,1 izango dira. Eta 50 urtetik gorakoen artean euskaldunen portzentajea heren bat eskas izango da (% 28,9), euskaldun hartzaileak, % 18,5; erdaldunak, berriz, % 52,6 izango dira.



Lehen hizkuntzari dagokionez, euskara lehen hizkuntza dutenak % 30,5 izango dira (gaur egun, % 23,5). 24 urtetik beherakoen artean gertatuko da aldaketarik handiena: gaur egun % 32,1ek du euskara lehen hizkuntza, eta 2036an, ia erdira iritsiko da (% 48,8).

25-49 adin tartean, gaur egun % 20,7 baldin bada euskara lehen hizkuntza dutenen ehunekoa, 2036an heren batera iritsiko da.

Aldiz, 50 urtetik gorakoen artean euskara lehen hizkuntza dutenen kopurua jaitsi egingo da, gaur egungo % 22,6tik % 20,9ra.

Hezkuntzari dagokionez, honako bilakaera hau aurreikusten da, irakaskuntza ez unibertsitario osoko hizkuntza ereduetan: D ereduari aituko dira ikasleen % 81,3 (gaur egun, % 66,3); B ereduari aituko dira ikasleen % 16,5 (gaur egun, 18,6); A ereduari aituko dira ikasleen % 1,7 (gaur egun, % 14,5).

Helduen euskalduntzeari dagokionez, azkenik, heldutan euskalduntzen direnak urtean 4.500 inguru izango dira. Kopuru hau dagokie abiapuntua A2 maila edo txikiagoa izanik, B1 maila (Europako Markoaren arabera, “erabiltzaile independentea”) edo handiagoa eskuratzen dutenei. Horrek esan nahi du gaur egungo euskalduntze erritmoari (4.577 urteko) eutsi egingo zaiola.

Bistan da: garai berriak, aukera berriak, muga berriak... erronka berriak, bereziki euskaldunen iturri diren familia bidezko transmisioan, euskararen irakaskuntzan eta helduen euskalduntze-alfabetatzean. Ondorioz, estrategiak ere egokitu egin behar.

5.- Euskararen garapen edo hazkunde iraunkorra bermatu

Euskararen biziberritzean urte hauetan guztietan metatu dugun esperientzia aintzat hartuz, hauxe da aurrera begira bermatu behar duguna: egindakoa finkatzea eta sendotzea, atzera-buelta eragoztekoa. Ez baita gutxi. Eta horrek lan aktiboa eskatzen du, inertiak ezer gutxi egiten du zeregin horretan, proiektioei buruzko atalean ikusi dugunez.

Euskararen hazkundean eskuratutako maila berri bakoitza hurrengo hazkuntzaldi baterako berme izatea lortu behar dugu; ezarritako mugari berri bakoitzak hurrengorako abiaburu sendoagoa ematea, 9. atalean ikusiko denez.

Horretarako funtsezkoa izango du euskarak gizartean esparru funtzional gutxieneko batzuk bereganatzea eta ziurtatzea, eta, aldi berean, hizkuntza nagusiarekin elkarbizitzen –gaztelaniarekin edo frantsesarekin, alegia– beste esparru batzuk ere bereganatzea. Banaketa geografiko-soziolinguistikoa ere kontuan hartu beharko da, dagokion neurrian. Bereizi behar dira arnaguneak diren eremu geografikoak, tarteko eremuak eta oso erdaldunak diren eremu geografikoak. Hiru eremu horietan, ezinbestean, hizkuntzen arteko banaketa sozio-funtzionala diferentea izango da. Euskarak eta erdarak, elkarrekin bizitzen ikasi behar dute, betiere hizkuntza bien iraunkortasuna bermatuz, eta elebidunek rol garrantzitsua dute bi hizkuntzen arteko elkarbizitzan.

Euskara biziberritzeko prozesuan ongi egindako gauzetan sakonduz, zuzendu beharrekoak zuzenduz eta gizartearen aldaketek dakartzaten erronka eta behar berrietara egokituz jarraitu behar dugu aurrera egiten euskararen normalizaziorantz, hots, euskararen adin nagusitasunerantz. Horrenbestez, hurrengo bi hamarkadei begira, euskararen erabilera modu progresiboan hedatzen eta normalizatzen jarraitzea dugu erronka, helburu hartuz herritar elebidunez osatutako gizarte elebidunago batera gerturatzea, jakitun izanik ez direla denak neurri berean izango elebidun, eta oinarri hartuz bi hizkuntzen estatus-berdintasuna eta herritar guztien hizkuntza-eskubideen berdintasuna, ezein dela ere –gaztelania nahiz euskara– bakoitzaren hizkuntza hautua. Jakitun gara, halaber, etorkizuneko hizkuntza errealitatea testuinguru konplexuago batean kokatuko dela, 6. atalean ikusiko denez. Hortaz, bi hizkuntza ofizialak gutxienez ulertuko dituzten herritar eleaniztunez osatutako gizarte eleaniztuzko batera gerturatu nahi dugu, non euskararen erabilerak hazkunde iraunkorra izango duen.

Bidenabar, esan dezagun *hizkuntza-eskubideak* terminoak bi adiera izan ohi dituela: batetik, indarrean dagoen araudiak herritarrei aitortzen dizkien eskubideak; eta bestetik, nahien adierazpen bat, *desideratum* bat, oraindik lege-arau ez dena. Bi adierak desberdinak dira. Desideratum mailan daudenak araudi mailako hizkuntza-eskubide bihurtzea, behar diren prozedura demokratikoen bidez egiten da, bestela desideratum mailan segituko dute.

Erronka horiek gauzatu ahal izateko, joandako hiru hamarkadetan euskarak izan duen hazkunde soziolinguistikoa *hazkunde iraunkor* bihurtzea da, beraz, datozen urteetan ziurtatu behar dugun dema.

6.- Gure hizkuntza aniztasunaren kudeaketan, ekitatea oinarri eta bizikidetzat helburu

Gure gizartea aniztuna da, eta aniztasun hori ezinbestez dugu aitortu eta errespetatu beharra, berez duen balio positiboarengatik ez ezik, hura aintzat ez hartzea abiapuntu ustela izango litzatekeelako euskara sustatzeko politika eraginkor baterako.

Hizkuntzari dagokionez ere, gero eta aniztunagoa da gure gizartea. Euskal gizartea gizarte elebiduna da, baina gero eta testuinguru eleaniztunago batean txertatzen ari da, batik bat belaunaldi gazteetan. Ingelesak –batez ere– eta beste hizkuntza batzuek tamaina bateko edo besteko lekua hartuko dute etorkizun hurbileko gizartean, esparru batzuetan funtzio jakin batzuk bereganatuz.

Testuinguru eleaniztun horretan ziurtatu behar du euskarak gizarte bizitzan behar besteko toki, behar besteko erabilera-esparru funtzional edukitzea, balio erantsi bat delako euskal gizartearentzat. Kontua ez baita izango euskara *edo* gaztelania, ezta euskara *edo* ingelesa ere. Aitzitik, kontua izango da euskara *eta* gaztelania (edo frantsesa) *eta* ingelesa.

Beraz, hizkuntza politikaz dihardugunean, euskara biziberritzeaz dihardugunean, elkarbizitzaz ari gara: gizartearen elkarbizitzaz, hizkuntzen arteko elkarbizitzaz eta hiztunen arteko elkarbizitzaz. Hizkuntza-elkarbizitza funtsezko osagai du gizarte-elkarbizitzak gurean.

Horregatik daude lotuta ekitatea eta hizkuntza politika. Ekitate sozialaren definizio bat hau da: zuzentasuna eta justizia zaintzea zerbitzu eta politika publikoen kudeaketan, banaketan eta eraketan¹⁸. Halaber, ekitatea eta garapen iraunkorra oso lotuta dauden kontzeptuak dira¹⁹.

Giza talde bakoitzari osorik garatzeko aukerak ematea da iraunkortasunaren helburu nagusietako bat, eta pertsonen eta taldeen erabakimen demokratiko eta pluralistarekin lotzen da: giza talde batek bere burua garatzeko nahia baldin badu, aukera guztiak eskura behar ditu²⁰.

Ekitateak, bestalde, hizkuntza politikaz ari garenean, hiztunen aukera berdintasunarekin eta ahulenaren aldeko ekintza positiboarekin du lotura. Bestela esanda, hizkuntzen gaia kudeatzeari dagokionez, ekitateaz dihardugunean zuzentasunaz ari gara, justiziaz; azken batean, herritarren aukera berdintasuna aniztasunean elkarbizitzeko funtsezko elementua dela kontsideratzen badugu, ekitatezko hizkuntza politika batek euskararen aldeko politika positiboa egitea planteatzen du halabeharrez. Hala, euskara sustatzeko hizkuntza politika ekitatezko politika demokratiko baten zati bereizezin gisa ikusten dugu, herritar guztien aukera-berdintasunera hurbiltzeko politika den heinean. Euskara sustatuz, euskal hiztunek euskara erabiltzeko aukerak sustatuz, hizkuntza eskubideak babesten ari gara lehenbizikoz, baina baita gizarte kohesioa sendotzen ere, gure gizartea, gizarte elebiduna, guztiontzako bizileku adeitsua eta abegikorra bihurtzen. Elkarbizitza harmoniatsurik gabe ez baitira euskararen

¹⁸ Social Equity in Governance. (2015). In National Academy of Public Administration, *Standing Panel on Social Equity in Governance*.

¹⁹ Nazio Batuek dioten bezala: “la sostenibilidad está íntimamente ligada al problema básico de la equidad, entendida como justicia social y mayor acceso a mejor calidad de vida. La sostenibilidad no es solo, ni en primera instancia, un tema ambiental. (...) Este *Informe* identifica vías de acción para que las personas, las comunidades locales, los países y la comunidad internacional promuevan la sostenibilidad ambiental y la equidad de manera que se refuercen entre sí”. (Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo. (2011). *Informe sobre Desarrollo Humano 2011. Sostenibilidad y equidad: un mejor futuro para todos*. New York: egilea.

²⁰ Erize, X. (2011). Hizkuntza ekologiari iraunkortasunera: indarguneak, ahulguneak eta proposamenak. *BAT Soziolinguistik aldizkaria*, 81, 67-86.

hazkundera eta garapen iraunkorra ziurtatuko, ez eta euskararen adin nagusitasun beterik gabe elkarbizitza harmoniatsurik ere.

7.- Zer etorkizun nahi dugu euskararentzat?

Goiko galderak, gutxienez, baditu bi alde, txanponaren antzera. Alde batean, galdera hauxe dugu: “zergatik euskara biziberritu?”. Eta beste aldean badira bi hari-mutur, honakook: “zer etorkizun *nahi* dugu euskararentzat?”, eta “zer etorkizun eraiki *ahal* diogu euskarari?”²¹.

Lehenengo galderak (“zergatik eta zertarako euskara biziberritu?”) erantzun asko ditu, ia denak onargarriak gainera, askotarikoak baitira herritarren identitateak edo identifikazio-moduak hizkuntzarekiko: guztiak dira onargarriak, hurkoaren aukera librea errespetatzen duten neurrian. Halere, bada erantzun bat, gure ustez, askotariko erantzunekin bateragarria dena eta herritarren gehiengo zabalak partekatu lezakeena, norberaren erantzuna beste bat ere izatearen kalterik gabe, hain zuzen ere bizikidetzari zuzenean lotzen zaiona eta, agian honelatsu formulatu litekeena:

Herritar gehienek, euskal hiztun direnek nahiz ez direnek, euskara gizartearen elementu propiotzat hartuz bere egiten dutelako euskara biziberritzeko helburua, eta euskara herritar askoren ohiko hizkuntza delako, eta herritar askoren nahia delako euskara erabiltzea. Bizikidetzara harmoniatsuak eskatzen du herritar guztien aukera librea bermatu egin behar dela, baita hizkuntza hautuari dagokionean ere, euskara zein gaztelania izan hautatutako hizkuntza. Exijentzia etiko eta demokratikoa da hori.

Bigarren galderari dagokionez: “zer etorkizun *nahi* dugu euskararentzat?”, eta “zer etorkizun eraikitzen *ahal* diogu euskarari?”. Hainbaten gogoeta eta begietara, nolabaiteko ziurgabetasun eta ezinegon zantzuak ageri dira, bidegurutze batean bagina bezala (edonola ere, ez dezagun ahaztu “bidegurutze” batean bezala bagaude, honaino iritsi garelako dela, eta aurrera segitu nahi dugulako). 15-20 urteko perspektiban ari garela hausnarrean ahantzi gabe, zer dugu satisfazio eta lasaitasun erabatekorako helburu edo baldintza? Bi hizkuntzen arteko berdintasun sozial erabatekoa lortzea, agian? Hemendik aurrerako hainbat urte luzetan ez da hori ezagutuko –hara garbi esanda!–. Beraz, ikas dezagun nolabaiteko “insatisfazio” saihetsezin hori positiboki kudeatzen, etsipenean erori gabe eta errealitatea heldutasunez –den bezalakoa, alegia– ulertzen eta onartzen. Esan beharrik gabe doa helburu dugula euskararen etorkizuna ziurtatzea, hizkuntza-aukeren arteko oreka eta hiztunen arteko estatus berdintasuna praktikan lortzeko eta euskararen ezagutza eta erabileraren arteko aldea erabileraren mesedean murrizteko urrats sendoak egitea; azken batean, hizkuntza bizia izatea, gero eta

²¹ EGOD (Euskararen Gaineko Oinarritzko Diskurtsoen lanketa) egitasmoaren emaitzetatik abiatuta, identifikatu ditugu euskararen gaineko diskurtso partekaturako zoru komunaren oinarritzat har ditzakegun hogeita bat ideia. Izan ere, beste ideia batzuek ez bezala, hogeita bat hauek, aldiz, euskal gizartearen bi herenetik gorako onarpena dute, eta onarpen kuantitatibo eta kualitatibo zabala beharrezkoa da ezinbestekoa den adostasun sozial eta politikoa indarberritu eta areagotzeko. Zoru komuna eta bere gainean oinarritutako diskurtso partekatua tresna ezin hobeak dira gure gizarteko hizkuntza aniztasunaren iraunkortasunerako bidean, hots, euskara eta gaztelaniaren arteko gaurko desorekatik orekarantz pausoak ematen jarraitzeko eta herritar guztien hizkuntza hautua –euskara zein gaztelania izan– praktikan efektiboa izango den egoerantz hurbiltzeko. Datozen 20 urteetako begiradan euskararen etorkizunaz dokumentu honetan irudikatzen dena zuzen-zuzenean lotzen zaie diskurtso partekaturako zoru komunaren oinarriei. Aipaturiko oinarriak dokumentu honen eranskin gisa jasota geratzen dira.

biziagoa, gero eta erabiliagoa, gero eta bizi-indardunagoa, gero eta beteagoa... Horixe dugu helburu, gaur egungo asimetria perfektutik simetria inperfekturako bidea eginez, jakinda simetria perfekturik ez dagoela.

Nolanahi ere, bada “zer etorkizun eraiki nahi dugu euskarari?” galderari 40-50 urte barrurako helburu finalista batekin erantzutea ezinezkoa dela uste duenik ere...

Bestalde, gure txikitasuna aipatu izan da maiz. Txikiak gara, bai, baina txikia izatea ez da berez txarra, txikia izatea izan daiteke erakargarri, txikitasunak badu etika eta estetika bat.

Euskarak gero eta hiztun gehiago ditu. Izaten ari den bezala, hazkunde hori berezkoa baino handiagoa izatea ezinbestekoa da euskararen biziberritzean aurrera egiten jarraitzeko, baina horrek hiztunen tipologian ezaugarri berriak dakartza berekin. Datozen bi hamarkadetan, gero eta herritar gehiago izango ditugu euskara bigarren hizkuntza dutenak; gero eta euskaldun gehiago izango ditugu lehen hizkuntza (ama-hizkuntza edo etxeko hizkuntza) euskara ez den beste bat dutenak, gehien-gehienak gaztelania noski (jada hala da 40 urtetik beherako euskaldunen % 54,8); gero eta euskaldun gehiago izango ditugu bizimodua ingurune ez hain euskaldunetan egiten dutenak; gero eta euskaldun gehiago izango ditugu legitimitate osoz gaztelaniari lehen hizkuntza gisa eutsi nahi diotenak; gero eta euskaldun gehiago izango ditugu euskaraz baino erraztasun handiagoa dutenak gaztelaniaz. Eta euskal herritarren identitate aniztasunak lotura zuzena izaten jarraituko du gero eta euskaldun gehiago izango dituen euskal gizartearen hizkuntza portaerekin. Hori guztiori ez dugu etsipenez onartu behar; aitzitik, naturaltasunez eta lotsarik eta larriminik gabe onartu behar dugun errealitatea da, gure errealitate bakarra. Hori gara.

Eraginkortasunagatik baino ez bada ere, hobe dugu pentsamendu dikotomikoa alboratzea: hau *edo* hori beharrean, hobe hau *eta* hori, ahal den guztian. Hobe konjuntzioa, disjuntzioa baino. Hiztun komunitatea trinkotzea²² ala gizarte osoa euskalduntzea ote da gure aukera? Estrategia intentsiboa ala estentsiboa? Eskola ala familia? Fishmanen²³ mailetako hau edo hura? Ez ote da hobe modu eskluientean beharrean modu osagarrian planteatzea, eta –hori bai, hori nahitaez– lehenitasunak ordenatzea? Adibidez, hiztun komunitatea trinkotzeari eman zaion garrantzia eta pisua baino handiagoa eman behar zaio –hori da uste duguna–, baina kontuan hartuz euskal hiztun komunitateak inoiz izan ez dituen hizkuntza ezaugarriak dituela. Hain zuzen ezaugarri horiek guztiek (ez batak edo besteak bakarrik, baizik eta guztiek eta beren arteko konbinazio ezberdinek) neurri erabakigarrian eragingo dutela euskararen erabileran.

Ezaugarri horiek norbanakoaren baitan (euskara-gaitasun erlatiboa edo motibazioa, adibidez) eta gizartearen testuinguruan gauzatzen dira, eta besteak beste honako faktoreekin dute zerikusia: euskara etxean, kale-giroan edo eskolan eskuratua den, etxean erabiltzen den, kale-giroko eta lagunarteko hizkuntza den, eskolan irakas-hizkuntza eta beste jardueretako hizkuntza den... Euskal hiztun praktikante izatea gaur eta hemen, eta 20 urteko perspektiban, hautua da eta izango da²⁴.

²² *Hiztun komunitatea trinkotzea* kontzeptua José María Sánchez Carrión “Txepetx”i zor diogu gehienbat, euskal soziolinguistikan, beste kontzeptu asko bezala. Ikus: Sánchez Carrión, J. M. “Txepetx”. (1987). *Un futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del Euskera y teoría social de las Lenguas*. L. g.: autorea. Eta Sánchez Carrión, J. M. “Txepetx”. (1999). *Márgenes de encuentro, Bilbao y el euskara: aplicación sociolingüística de la territorialidad*. Bilbo: Bilboko Udala.

²³ Fishman, J. A. (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon (EB): Multilingual Matters. Eta: Fishman, J. A. (2001). *Can threatened languages be saved?* Clevedon (EB): Multilingual Matters.

²⁴ Hiztunek “hautu” linguistikoak (hizkuntzen artean, erregistroen artean...) egin behar izatea ohikoa da hizkuntza bat baino gehiago ukipenean dauden gizarteetan, eta hautuok mota askotakoak izan daitezke, nazioarteko literatura soziolinguistikoan *language choice* [hizkuntza hautaketa] gaia jorratzen dutenean ageri denez:

Hortaz, aurreko pasartean aipatutako faktoreen ondoan, inoiz ez bezalako pisua hartzen dute euskararekiko atxikimenduak, kontsentsu sozial eta politikoak, eta euskarazko jardunaren erakargarritasunak. Atxikimendua hedatu eta sendotzeko garaia dugu datozen bi hamarkadotan, aipatu erakargarritasuna areagotzeko garaia. Alegia, motibazioak –bai, motibazioak pluralean, motibazio berriak– lantzeko garaia da. Arauak bai, behar dira zalantzarik gabe; baina motibaziorik gabe alferrik dira arauak, eta motibazioak ere ezin du izan soilik politikoa.

Motibazio berriak behar ditugu, ziurrenik elkarbizitzari eta prestigioari oso lotuak, beste zenbaiten artean euskara jakin eta erabiltzearen harrotasunari lotuak –herritar aberatsagoak egiten dituelako euskarak–, eta diskurtsoari lotuak, 9. atalean nabarmentzen denez. Motibazioak maiz esperientziaren bitartez barneratzen dira. Hizkuntzaren bizi-indarrerako benetan erabakigarria, eguneroko jarduna da, eta motibazioak ere eguneroko jardunean urratsak egiteko lagungarriak izan behar dira. Ahantzi gabe, egunerokoan, euskarazko jarduna testuinguru eleaniztunean, baliagarritasun eta prestigio handiko hizkuntzen ondoan gertatuko dela, hots, gisa horretako hizkuntzen artean egin behar dela euskararen hautua egunerokoan.

Herritar guztien aukera berdintasuna, herritar guztien hizkuntza eskubideen bermea, elebitasun igualitarioa²⁵ dira elkarbizitzarako baldintza; igualitarioa ez den elebitasuna... huraxe da diskriminatzailea. Horrela, bada, herritar guztien hizkuntza eskubideak bermatzearen jomugak gizarte-adostasunaren oinarri izan behar du, eta herri-aginteen eginkizun garrantzizkoa. Horrek guztiak oinarrian ekitatea jartzea dakar eta, beraz, elkarbizitza harmoniatsua eta ekitatiboa eskubide eta betebeharren arteko konstruktio gisa ulertzea. Erdaldunak onartu behar du euskaldunak euskara normaltasunez erabiltzeko eskubide osoa duela, eta guztiz normaltzat hartu behar du milaka herritarrek euskara sentitzea lehen hizkuntzatzat edo hizkuntza kuttunentzat; eta euskaldunak onartu behar du gaztelania erabiltzeko eskubide osoa duela hala nahi duen euskal herritarrek, eta normaltzat hartu behar da milaka euskal herritarrek –euskaradun asko barne– gaztelania izatea beren hizkuntza kuttunena. Beste horrenbeste esan liteke euskara eta gaztelania, biak, identitate ezaugarri sendotzat dituzten herritarrei buruz ere. Guztiona da norberaren hizkuntza maitatzeko eskubidea, edozein delarik ere hizkuntza. Naturaltasuna –eta errespetua– nagusi.

Baina hori guztiak ulertu eta onartzen badute, horrek esan nahi du herritarren hizkuntza hautua errespetatzen dutela denek, norberarena bezala hurkoarena. Hori praktikan gauzatuko baldin bada, iritsi behar gara eraikitza herritar guztiak bi hizkuntza ofizialak gutxienez ondo ulertuko dituzten euskal gizartea, ulertu ezean ezinezkoa baita euskaldunaren hizkuntza hautua gaztelaniaren hautua bezala bermatzea (ikus 8. atala).

Izan ere, herritarrek ulertu beharko lukete elebitasun hartzailea ere zutabe sendoa dela elkarbizitza harmoniatsuentzako, eta elebakartasuna arazoa eta oztopoa dela hizkuntza askatasun efektiboarentzako; eta, beraz, elebakartasuna gainditzea –gutxienez ulermen mailan– elkarbizitza harmoniatsua eta ekitatezko baldintza dela. Hizkuntza hautuaren eskubidea errespetatzeko bidean beharrezkoa da bi hizkuntzak gutxienez ulertzea. Pisua eman behar zaio honi datozen 20 urteetako perspektiban, eta, alde horretatik, agerikoa da diskurtso berritu eta partekatu batek duen garrantzia eta

indibidualak zein kolektiboak, unean unekoak zein iraunkorrak, nahita egindakoak zein oharkabean egindakoak... Galdera da ea zergatik egiten dituzten hiztunek (banaka nahiz taldeka) egiten dituzten hautuak, eta zein esanahi kultural eta soziolinguistikoa ematen dieten hautu horiei.

²⁵ “Elebitasun igualitarioa” kontzeptuarekin hau esan nahi dugu: hizkuntza bien estatus berdintasuna, hots, herritar guztiak –elebakarrek zein elebidunek– hizkuntza eskubide berak izatea, hizkuntza batean zein bestean arituta ere. Ondorioz, herritar elebakarren eskubideak ez daude herritar elebidunen hizkuntza hauturako eskubidearen gainetik.



egin dezakeen ekarpena (ikus eranskina). 4. ataleko proiektzioen arabera, nekez iritsiko gara, 20 urteren buruan, helburu hori lortzera, baina urratsak norabide horretan egin behar dira.

Azpiarratzekoa da, ikuspegi hau bat datorrela duela hiru hamarraldi pasatxo, Euskararen Legearen kariatara, hizkuntzaren auzia bideratzeko eta euskararen erabilera normalizatzeko helburuz, euskal gizartearen ordezkariak instituzionalak adostu zuen ereduarekin. Izan ere, eredu hura finkatu eta garatzen duen araubideak, bi hizkuntza ofizialen arteko parekidetasuna izanik helburu, euskara ezagutzeko eta erabiltzeko eskubidea ez die euskaldunei bakarrik aitortzen, herritar guztiei baizik. Euskara-hiztunen komunitatea babeste hutsetik harantzago luzatzen du bere irismena, eta etorkizunera begira herritar elebidunez osaturiko gizarte elebiduna irudikatzen du. Zerumuga hori dago hamarraldiotako adostasun sozial eta politikoaren helburuetan, progresibotasunaren printzipioari loturik. Euskal hezkuntza derrigorrezkoan ikasle guztiek euskara ere ikastearen obligazioa finkatu izanak, adibidez, ikuspegi horretan du oinarria.

8.- Hizkuntza hitzarmena indarberritzeko zutabeak

Adostasun sozial eta politiko ahalik eta zabalena izatea ez da nahikoa, baina ezinbestekoa da aurrera egiteko. Ikuspegi ideologiko desberdinak izateak ezin du traba gaindiezina izan adostasunak eraikitzeko²⁶. Desorekaren eta berdintasunik ezaren aurkako politika publikoek arrakasta izan dezaten, nahitaezkoa da adostasuna, estrategia adostuak erabiltzea. Zentzu berean, ahalegina egin behar da areriorik ez sortzen edo areriorik sortzen eta etorkizuna arriskuan jartzen lagundu dezaketek ekintza, erabaki eta neurriak saihesten.

30 urteotako euskararen biziberritze prozesuaren arrakasta ezin da esplikatuta Euskararen Legea gabe, herri-aginteen konpromiso efektiborik gabe, gizarteko askotariko eragileen bultzadarik gabe, hizkuntza plangintza estrategiko eta hizkuntza politika aktiborik gabe, baliabiderik gabe... Baina hori guztia ezin da esplikatuta –ez zen posible izango– adostasun sozial eta politiko zabalik gabe. Herritarren atxikimendua eta adostasun sozial eta politiko zabalak dira zutabe erabakigarri eta nagusiak.

Adostasun sozial eta politikoa elikatu egin behar da. Gaur dugun baino adostasun handiagoa behar dugu. Behar dugu indarberritu honaino ekarri gaituen adostasuna, eta horretarako oso garrantzitsua da interes koiunturaletatik haragoko konpromisoa. Ezinbestekoa da, era berean, euskara joera politiko jakin batekin ez identifikatzea.

Indarberritze horretarako oinarri nagusiak honako hauek dira:

Lehenengo oinarria: bizikidetzaren aukera berdintasuna, demokrazia, askatasuna... eskubide eta obligazioen dialektikan bakarrik garatu daitezke. Euskararen kontua bizikidetzaren aukera berdintasuna, demokrazia eta askatasuna sendotzeko kontua da. Gainera, printzipio horien arabera bakarrik da onargarri, eta, aldi berean, printzipio horiek aberasteko da nahitaezkoa hizkuntza gaian aukera berdintasun efektiboa sustatzea, berdintasun formal hutsetik haratagokoa dena. Bizikidetzarako baldintza nahitaezkoa da aniztasuna egiazki errespetatzea, paradigma uniformizatzaileak alboratzea, baita hizkuntza kontuetan ere. Hizkuntza aniztasunaren kudeaketa demokratiko eta iraunkorra da, hain zuzen ere, adostasun sozial eta politikoa berritzeko eta indartzeko bidea. Hizkuntzak osagarri, bateragarri ikustea. Horrek eskatzen du hizkuntzen aukera berdintasunerako politika positiboak egitea ahulenaren alde, euskararen alde. Hori ez da inposizioa, hori berdintasunaren aldeko politika da, hori

²⁶ Adibidez, jakitun gara ikuspegi ideologiko desberdinak daudela elebitasun sozial orekatuaren ideari buruz, baina posible izan behar da adostasun praktikoak lortzea.

demokrazia linguistikoa da, hegemonismo linguistikoaren aurrean indartu behar dena. Hori da Euskararen Legearen²⁷ eta Eskualdeetako eta Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Kartak²⁸ (ikus 7. artikulua) letra nahiz espiritua errespetatzea, hasieran ikusi bezala.

Inposizioz ez, beraz. Inposizioa da hizkuntzaz aldatzera behartzea. Hori gertatuko ez bada, beharrezkoa dugu herritar elebidunez osaturiko gizartea, neurri batean bederen elebidun izango diren herritarrez osaturiko gizartea, bakoitzak erabili ahal izan dezan bere aukerako hizkuntza. Hortaz, adostasun indarberrituaren lehen oinarria litzateke etorkizuneko gizartea herritar elebidunez osaturiko gizarte gisa irudikatzea eta, bi hizkuntza ofizialen ezagutzari dagokionez, gutxienez ulertu egiten dituzten gizarterantz progresiboki urratsak egiten jarraitzea. Hori bera da, hain zuzen, Euskararen Legeak berak ere etorkizunerako irudikatzen duen gizartea: herritar elebidunez osaturiko gizarte elebiduna, bistan denez progresiboki eraiki beharrekoa, herritarren borondatearen eskutik. Beste hitz batzuetan esanda: herritar guztiek hizkuntza hautatzeko eskubidea egiazki edukitzera iristea; hizkuntza askatasuna herritar guztientzako efektiboa izatera iristea (euskararen hautua egiten dutenentzako, gaztelaniarena egiten dutenentzako bezalaxe, berdin-berdin); herritar guztiak gutxienez bi hizkuntzak ulertzera iristea, bakoitzak nahi duen hizkuntza ofiziala erabili ahal izan dezan, eta inor ez dadin, ez aktiboki ez pasiboki, hizkuntzaz aldatzera behartu, eta inor ez dadin *arrotz* sentitu edozein delarik ere bere hizkuntza hautua.

Urrun gaude hori izatera iristetik, baina horrek behar du hizkuntza bizikidetzarako *euskal ereduaren* lehen oinarria eta datozen bi hamarkadetarako aurreikusten dugun garabidea: biak ulertu, bakoitzak gogokoen duena erabili dezan.

Ezagutzaren unibertsalizazioa behin eta berriz aipatzen den gogoia da. Hogeituro urteko perspektiban ez gara, inondik ere, horretara iritsiko, baina iritsi gaitzke 25 urtetik beherako herritarren artean euskararen ezagutza ia unibertsalizatzera eta 50etik beherako artean euskaldunak bi heren pasatxo izatera (ikus 4. atala).

Bigarren oinarria: hizkuntza bizia, adin nagusiduna izatea da euskararentzako nahi dugun etorkizuna. Bihotzetik ezpainetara gehiagotan eta gehiagok eramatea nahi dugu. Guk bakarrik eraman dezakegu, euskal herritarrok, euskaldunok. Hori da gure “misio unibertsala”. Eta hori erabilera jokatzeko da. Beraz, erronka da euskara lehen hizkuntza dutenek hala izaten jarraitzea, hots, euskal hiztunen komunitatea trinkotzea. Eta, horrekin batera, euskarara hurbiltzen direnek gero eta funtzio gehiagorako erabiltzea. Azken batean, erabilera baita erronka, euskara bizitzarako hizkuntza bizia izan dadin. Harrotasunez bereganatu behar duen erronka du hori euskal gizarteak.

Bi oinarri horien arabera, denok dugu gure egitekoa: herritar euskaldunek, herritar erdaldunek, herri-aginteez, askotariko gizarte eragileek, alderdi politikoez, sindikatuek, enpresariak, hedabideek, irakasleek, unibertsitateek, administrazio arduradun eta langileek... denek.

Euskararena auzi politikoa da, zentzurik zabalenean. Euskarak politika behar du, baina bere etsairik handienetako bat politikakeria da, bere bizkar egindako *tresnakeria* politikoa. Zentzu horretan, adibidez, kaltegarria litzateke gure arteko dikotomia politikoez hizkuntza dikotomia eragitea. Politikakeriak, edo euskara joera politiko jakin batekin identifikatzeak edo euskara joera politiko jakin batzuk indartzeko erabiltzeak euskararentzako eskenatoki guztiz hilgarria lekarke: ghettoarena. Erabat saihestu behar da hori.

²⁷ Azaroaren 24ko 10/1982 Oinarrizko Legea, Euskararen Erabilpena Arauzkotzezkoa [Euskararen Legea]. (1982). *EHA/BOPV*, 160, 3.138-3.146. or.

²⁸ Council of Europe-Conseil de l'Europe. (1992). *European Charter for Regional or Minority Languages-Charte européenne des langues régionales ou minoritaires. Basque version. Unofficial translation*. Strasbourg: autorea.

Euskararentzako nahi dugun etorkizuna eraikitzeko euskara erdigune politikoan jarri behar da. Euskara adingabeko hizkuntza edo adin nagusikoa izatea, sinbolo soila edo hizkuntza bizia, gizarte zabalarena edo zati batena, inklusiboa edo ghettoa kondenatua... hori guztia da jokoan daukaguna, eta aukera horien guztien artean adostasun berrituak egin beharko lukeen aukera, noski, “adin nagusiarena”, gizarte “zabalarena” eta “hizkuntza biziarena” litzateke.

Helburu horiek lortzeko bidean beharrezkoa da hizkuntza politika zehar-lerrotzat hartzea herri erakundeetan, eta hizkuntzen kudeaketa era guztietako erakunde, enpresa eta elkarten kudeaketa printzipioetan barneratzeko eta orokortzeko sustapen lana egitea. Azken batean, euskarari zentralitatea ematea.

Bide horretan garatu behar diren hizkuntza politikek progresiboak eta eraginkorrak izan behar dute, euskararen egoeran unean uneko helburu aurreragarriak ezarriz eta herri erakunde, enpresa, elkarte, gizarte-eragile eta herritarrentzat hein handi batean egingarri diren hizkuntza erabilerak eta praktikak definituz.

Adostasun zabal eta berritu horrek helburu eta giltzarri behar ditu herritarren parte-hartzea eta inplikazioa. Herritarren partaidetza sustatzeko tresnarik eraginkorrena elkarlana da; beraz, herri agintean, askotariko gizarte eragileen eta norbanakoen arteko lankidetzak etengabe bilatzeak ere izan beharko luke adostasun berrituaren ezaugarri; eta horretarako, formula berriekin batera, adostasunaren baitako jarrera aldaketak ere beharrezkoak izango dira. Bakoitzak bere lan egiteko era izango du, bere esparrua, nahiz eta batzuek asko egin eta beste batzuek gutxi. Ahaleginik txikiena ere onuragarria da. Elkarlanak eramango gaitu aurrera, itxikeriarik gabe jotatzeak.

Halaber, hizkuntza politika berritu eta adostuak euskararen erabileraren prestigioa eta errekonozimendua sustatu behar ditu, herritarren atxikimendu afektibo eta sinbolikotik atxikimendu eta leialtasun praktiko eta indartsu batera igaro gaitezten. Beraz, herritarra –hizkuntza erabiltzaile gisa– jarri behar du erdigunean hizkuntza politika adostu eta berrituak.

9.- Lehenetasunen marko baterantz

Gure buruari “eta hemendik aurrera zer?” galdetzen diogunean, hausnartu nahi dugu honakoaz: zer-nolako egoera irudikatzen dugun ikuspegi demolingüistikotik 20 bat urtera begira, eta zer-nolako lehenetasunak finkatuko genituzkeen. Irudikatzen dugun ikuspegi demolingüistikoaren berri emana dago 4. atalean.

Datozen 20 urteei begira lehenetasunen markoa finkatzen laguntzeko ekarpena da ondorengo proposamena. Ez da, beraz, ekintza-programa bat, ezta ere arloz arloko lan-ildoen zerrenda bat²⁹. Lehenetasunak finkatzeko lagungarri izateko asmoa duen markoa da.

Lehenetasunen markoa ezartzerakoan, oso lagungarria izan dakiguke Iñaki Martínez de Lunak³⁰, Fishman-en zenbait kontzeptu makulu hartuta, euskararen erabileraren azalpenerako definitu zituen hiru dimentsioak gogoratzea: dimentsio makro-soziala, dimentsio mikro-soziala eta norbanakoaren

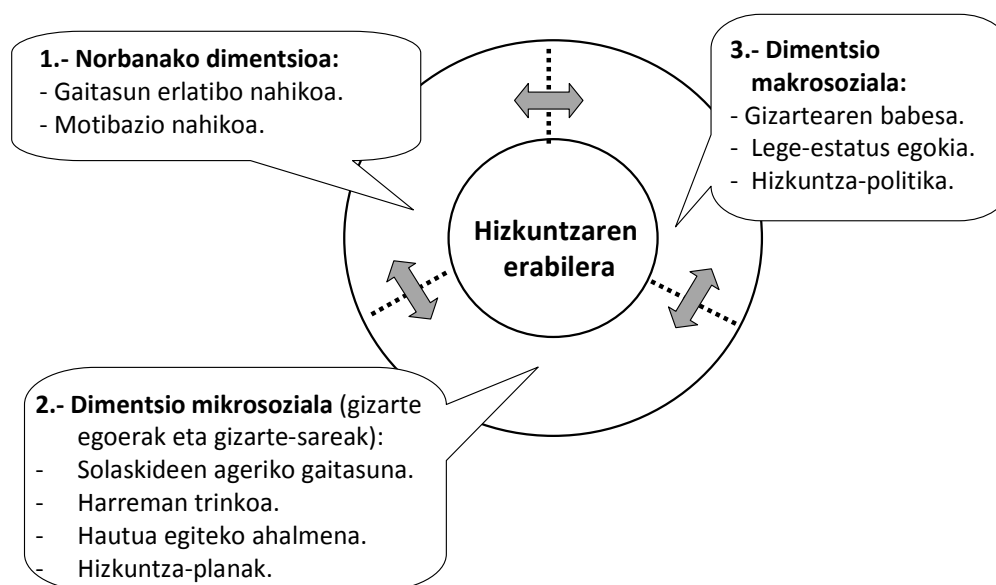
²⁹ Marko honek aurrekari hurbilak ditu, lehenago esan bezala: batetik, *Euskara 21. XXI. mende hasierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berritu baterantz* dokumentuan finkatutako 14 lan-ildoak (Euskararen Aholku Batzordea, 2009. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza, Kultura Saila, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza); eta bestetik, *Euskara Sustatzeko Ekintza Plana. Diagnostikoari buruzko AMLA dokumentuarekin osatua* (Euskararen Aholku Batzordea, 2015. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza).

³⁰ Martínez de Luna, I. (2012). Egoeraren gaineko gogoetak eta norabide proposamenak. *BAT Soziolingüistika aldizkaria*, 84, 121-137.

dimentsioa. Martínez de Lunaren ereduari jarraikiz, hiru dimentsio horiek elkarri eragiten diote eta osotasunean hartu behar dira, ondoko irudian adierazi nahi den legez. Hala ere, esan genezake euskararen historian, zenbait kasutan, gertatu izan dela hizkuntzaren biziraupenerako nahikoa izatea dimentsio indibiduala eta mikro-soziala, nahiz ete dimentsio makro-soziala aldekoa ez izan³¹.

Honekin guztiarekin, halaber, ikerketa soziolinguistikoaren garrantzia agertzen zaigu, eta horiek sustatu eta babestearen beharra.

Euskararen erabilerrako baldintzak³²



Eusko Jaurlaritzaren Euskararen Agenda Estrategikoa (2013-2016)³³ dokumentuaren izenburuak dio “bizikidetzarako hizkuntza bizia” dela Agendaren oinarria. Eskuarlean dugun Martínez de Lunaren ereduaren abiapuntua da “hizkuntza bizia erabiltzen dena da”. “Dabillan harriari etzaika goroldiorik lotzen”, esana utzi zigun Axularrek. Lehenatasunen marko honen oinarrian dagoena ere, noski, horixe da: euskararen erabilera. Izan ere, egoera elebidun edo eleaniztun batean, ukipen egoeran dauden hizkuntzetako hitzunek, une askotan, horien arteko bat hautatu beharko dute. Euskararen alde egingo badute, grafikoko irudian jasotako hiru maila horietako baldintzak bete beharko dira, ez erabat, baina bai neurri handi batean. Bestela, hiztun elebidunek hizkuntza nagusirantz joko dute, askotan oharkabean.

Beraz, erabilera helburu eta ardatz hartuz, hiru dimentsio horietan ezarri beharko ditugu hurrengo urteetarako lehenetasunak. Nolanahi dela ere, lehenetasunen markorako proposamenak aletu

³¹ Ikus, adibidez: Erize, X. (1997). *Nafarroako euskararen historia soziolinguistikoa (1863-1936)*. *Soziolinguistika Historikoa eta hizkuntza gutxituen bizitza*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.

³² Irudiaren iturria: Martínez de Luna, I. (2012). Egoeraren gaineko gogoetak eta norabide proposamenak. *BAT Soziolinguistika aldizkaria*, 84, 126. or.

³³ Eusko Jaurlaritza. Hizkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. (2014). *Euskararen Agenda Estrategikoa 2013 – 2016*. Vitoria-Gasteiz..

aurretik, utzi dezagun esanda honako hau: lehentasunetan lehentasun orain arte lortutakoari eusteak izan behar du. Egindakoa handia da, eta haren iraupena ez dago berez bermatua. Egindakoari eustea ere, 4. atalean esan denez, askotariko energia sozial aktiboen emaitza da, ez da berez datorrena. Lortutakoak baditu ahuleziak, erraza da atzera egitea. Eutsi behar zaio egindakoari.

Eta lehenetsi behar genukeen giza taldea gazteen taldea da. Besteak beste arrazoionatik: euskararen hazkundeak gazteen eskutik etortzen jarraituko duelako; gazteen artean kontzentratzen direlako euskaldunen proportziorik nabarmen altuenak; euskaraz hazi, formatu eta hezitako belaunaldiak izango ditugulako; gazte euskaldun guztiak euskaraz alfabetatuak direlako; unibertsitate ikasketadun gazteen portzentajeak Europako altuenetakoak direnez etorkizuneko gizartearen gidari eta liderrak gazteen artean daudelako. Ez badugu nahi gazteek euskara soilik hezkuntzarekin eta derrigortasunarekin lotzea, beharrezkoa genuke euskarari buruz duten/dugun ideia mudatzea. Euskarazko jarduna erakargarri izan behar zaigu, zerbait desberdina eskaini behar die euskarak gazteei, beste hizkuntzek ez duten xarma, komunikazio-tresna huts izatetik haratago, erabilgarritasunetik harantzago.

Euskara gazteen ohituretara, disfrutatzeko erabiltzen dituzten eremuetara eta teknologia berrietara eraman behar dugu. Nolanahi ere, berriazko gazte politikak ez ezik, haien ekosistema osoan eragingo duten politikak bultzatu beharko dira.

Lehentasunen proposamena honako hurrenkera honetan azalduko dugu: dimentsio makrosoziala (9.1), dimentsio mikrosoziala (9.2) eta norbanakoen dimentsioa (9.3).

9.1.- Lehentasunak dimentsio makrosozialesan

▪ 9.1.1.- Gizartearen babesa: diskurtsoa edo *framing-a*³⁴

Euskararen gaineko hainbat diskurtso dago gure artean, normala denez. Kontua ez da diskurtsoen ugaritasuna ezabatzea, ez bakarrik ezinezkoa delako, baizik eta, are garrantzitsuagoa, halakorik nahi izatea euskal herritar izateko eta euskara bizitzeko ikuspuntu eta modu ezberdinak ezabatzea litzatekeelako. Aniztasuna ukatzea, azken batean. Baina hizkuntza bizikidetzaren muinaren parte denez, behar da euskararen gaineko diskurtso partekatua, gizartearen oso gehiengo zabal batek partekatua, hizkuntza hautu ezberdinen errespetua eta euskararen aurrerabiderako eraginkortasuna aintzat hartzen dituen diskurtso partekatua. Hizkuntza politika eraginkorra izatea nahi badugu, behar-beharrezkoa da diskurtso edo *framing* berritua gizarteratzea. Diskurtsoak adostasun ahalik eta zabalena izango du oinarri, ikuspegi kontrajarriak gainditzeko gauza izango da, helburu egingarriak izango ditu eta gizarte pluralaren nahi eta ezaugarrietara egokituko da. Hortaz, lehentasunezkoa da diskurtso berritua eta adostua eratzea eta gizarteratzea. Horrek ez du esan nahi, noski, azkar eta erraz lortuko denik ikuspegi hori partekatua izatea euskal gizartean diren sentsibilitateen artean.

Diskurtso berritu eta bateratuaren eraikuntzari dagokionez ere, ez gara hutsetik abiatzen. Hor ditugu, besteak beste, *Euskara 21. XXI. mende hasierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berritu*

³⁴ Ikus: Martínez de Luna, I. (2013). Euskarak duen *Framing* Berri baten premia asetzeko proposamena. *BAT Soziolinguistik aldizkaria*, 86, 13-83.

*baterantz*³⁵ dokumentua, Euskararen Aholku Batzordeak 2009an onartua eta Eusko Legebiltzarrak ere bere egina; hor dugu *Euskararen Gaineko Oinarriko Diskurtsoen lanketa* prozesua (EGOD proiektua)³⁶, parte hartze zabala izan duena; eta, hor dugu *Euskararen gaineko diskurtso partekaturako zoru komunaren oinarriak* izeneko dokumentua³⁷.

Bistan da: unean une gailentzen diren diskurtsoek asko baldintzatzen dituzte politika publikoak. Euskarak eta gaztelaniak gaur bizi duten egoera sozial desorekatuan, euskarak nahitaez behar du ahalik eta kultura, ideologia eta joera gehienetako giza taldeek, erakundeek eta norbanakoek bere egingo duten diskurtso sustatzailea eta inklusiboa. Euskarak euskal gizarteko iruditerian duen lekua hobetu beharko luke, duintasunean irabazi, zentralitatea lortu gure gizartean. Euskarari soineko berri bat josi behar zaio, diskurtso berri bat, argiari lotua, baikorra, erakargarria eta partekatua.

Diskurtso partekatua oinarri sendoa izango litzateke euskararen irudi publikoa indartzeko. Euskara jakin eta erabiltzearen ospea sendotzeaz ari gara, eta, horretarako, mesedegarri izango litzateke gizartearen eremu ezberdinetan (politika, ekonomia, kirola, arteak, komunikazioa...) modu eta neurri bateko edo besteko lidergoa dutenak aipatu irudi publikoaren mesedean aktibatzea.

• 9.1.2.- Gizartearen babesa: euskaraz egitearen legitimitatea

Euskararen erabileraren aldeko giroa indartu behar da, hots, euskararen erabilerarako gonbidapena lau haizetara zabaldu gizartean, eremu ezberdin eta ugarietan euskaldunak euskara erabiltzearen legitimitatea irabazteko eta sendotzeko, eta euskaraduna euskara naturaltasunez erabiltzera etengabe gonbidatzeko. Gizartearen harreman-esparru zabalean euskarazko erabiltzaile potentzialen berri erraz jakiteko ikur edo irudia landu eta zabaldu behar litzateke, betiere gonbidapen izaera eta borondatezkotasun ezaugarria emanez eta presio zantzu guztietatik erabat aldenduz.

▪ 9.1.3.- Lege estatusa

EAEEn dugun araubidea lege-bitarteko eraginkorra izan da orain arte egindako bidea egiteko, eta etorkizunari begira ere egokia izaten segitzen du, garapenerako aukerak ematen baititu. Komenigarria izango litzateke araubideari buruzko eztabaidak ika-mika interesatuetatik salbu uztea, era bateko edo besteko liskarretatik salbu. Nolanahi ere, euskara biziberritzeko prozesuak aurrera egin ahala, eta gizartearen ezaugarrien bilakaera aintzat hartuz, hizkuntza-araudian egon litezkeen mugak edo egokitu beharrekoak identifikatzeko eta hobetzeko gogoetak eta azterketak egitea beti izango da komenigarri, kasua balitz, bidezkoak diren egokitzapenak egiteko, betiere gizartearen aldi aldiko borondatearekin bat etorrita eta askotarikoen arteko adostasun zabalean oinarrituta. Euskararen lege-araubidearen garapenean oso bereziki zaindu beharko da lege-arau sektorialetan hizkuntzen trataera egokia

³⁵ Euskararen Aholku Batzordea. (2009). *Euskara 21. XXI. mende hasierarako hizkuntza politikaren oinarriak. Itun berri baterantz*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza. Kultura Saila. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza.

³⁶ Euskararen Aholku Batzordea [txostengileak: Martínez de Luna, I., Erize, X., Akizu, B., Etxaniz, J. eta Elizagarate, A.]. (2016). *Euskararen gaineko oinarriko diskurtsoen lanketa –EGOD egitasmoa– Emaiz txostena* (Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak enkargatutako egitasmoa). Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza. Hezkuntza. Hizkuntza Politika eta Kultura Saila. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza.

³⁷ Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. (2016). *Euskararen gaineko diskurtso partekaturako zoru komunaren oinarriak*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza. Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila.

txertatzea, gure legeriak ezartzen duen euskara eta gaztelaniaren estatus berdintasuna arloz arlo gauzatzea errazteko eta ahalbidetzeko.

▪ **9.1.4.- Hizkuntza-politika: euskararen lurraldea**

Euskara biziberritzeak euskararen lurralde osorako helburu komuna izan behar du, eremu administratibo bakoitzaren ezaugarriak eta erabaki ahalmenak errespetatuz, noski. Zentzu horretan, Eskualdeetako eta Eremu Urriko Hizkuntzen Europako Kartaren ebaluazio txostenetan Europako Kontseiluaren Ministroen Batzordeak gomendatzen duenez, egokia litzateke euskararen lurraldeetako herri erakundeen arteko koordinazio eta lankidetzaren garatzea, lurralde guztietako premien argitara ikerketa gauzatzea, euskararen sustapen iraunkorraren eraginkortasunaren mesedean. Euskararen lurraldeen artean euskararen bizi-indarrari dagokionez, gaur egun dagoen asimetria progresiboki murrizterantz jotzeak helburu komuna izan behar du, betiere, eta esan denez, lurralde bakoitzaren egoera soziolinguistikoa eta bere herritarren borondatea kontuan hartuta.

▪ **9.1.5.- Hizkuntza-politika: Estatuko eta Europako esparruak**

Hizkuntza txiki-ertainen babesa eta sustapena landu beharko da Estatuan eta Europan. Bizi garen testuinguru linguistikoa eta geopolitikoa, Europan hizkuntza-aniztasunak etorkizunean hartzen duen norabideak eragin lezake euskararen bilakaeran. Beraz, hizkuntza txiki eta ertainek europar testuinguruan estatus eta egoera normalizatua izan dezaten bultzatu beharko genuke, egitura politikoak (eskualde mailako erakundeak, mugaz gaindikoak, europar erakundeak) eta Europan hizkuntza-aniztasuna sustatzeko dauden elkarteak, foroak eta ikerketak baliatuz, jadanik urraturiko bidean sakonduz. Espainiako Estatuan ahalbidetu behar da hizkuntza hitzarmen berri bat, Espainiaren eleaniztasuna praktikan bere egin dezaten Estatuko erakundeek, eta gaztelania ez beste hizkuntza ofizialek izan dezaten adin nagusiko hizkuntzen legezko aitormena Estatuan eta erabiliak izateko aukera Estatuko erakundeetan.

▪ **9.1.6.- Hizkuntza-politika: Administrazioari lotutako zerbitzu publikoen esparruan arreta elebidunerako gaitasuna borobiltzea**

Administrazioari lotutako zerbitzu publikoen esparruan (polizia, osasun zerbitzua, justizia eta gainerako guztiak hartuta) arreta elebidunerako gaitasuna borobiltzea oso garrantzitsua da, egokia baita administrazioari berari zuzenean lotzen zaizkion arlo hauek lehentasunen artean sartzea.

9.2.- Lehenetsunak dimentsio mikrosozialean

▪ 9.2.1.- Harreman-sareak eta solaskideen gaitasuna

Modu bateko eta besteko harreman-sareen eremua da dimentsio mikrosozialarena, egunerokoan ehuntzen eta gauzatzen diren harreman sareena. Pertsonen arteko komunikazioan gauzatzen da mintza-jarduna, eta, ondorioz, garrantzi betea dute harreman-sareek. Gizarte-harremanak, gainera, hizkuntza baldintza ezberdinetan gertatzen dira, eta baldintza horiek zuzenean eragiten dute euskararen erabileran. Haur eta gazteen sozializazioari loturik dago zuzenean harreman-sareetako hizkuntzaren kontua. Eta sozializazioa familiarik eta eskolatik haratago gauzatzen da.

Euskara-gaitasun erlatiboarekin ere badu loturarik dimentsio honek, baita familiarik eta eskolarik euskara transmisioarekin ere. Horiek, ordea, norbanakoaren dimentsioan jorratuko ditugu aurreraxeago.

Kontua da etxetik euskaldun ez direnak direla gazte euskaldunetan gehienak, 2. eta 3. zonalde soziolinguistikotik bizi direla³⁸, eta ugaltzen ari direla gazteen artean erdialdekoak. Nagusiki edo soilik eskolaren eskutik euskaldunetako gazteen harreman sareetan (etxea, lagunartea, kale-giroa, lantokia) euskara oso ahula baldin bada, euskaratik urrun geratuko dira haiek. Eta etxetik euskaldunetako harreman sareetan ahul baldin bada euskara, edo euskararekiko kontzientzia ahula baldin bada, lehen hizkuntza izatetik bigarrena izatera pasatzeko arriskuan izango dira horiek.

Euskararen arnaguneek eta etorkinen integrazioak –bi gai oso ezberdin baina garrantzitsu aipatzearen– erantzun propioak eskatzen dituzte.

Bistakoa da gazteen mundua, giroa, ohiturak, aisialdia euskaratzeak duen garrantzia, euskara erakargarri eta erabilgarri sentitzeak duena: azken batean, euskarak euren egunerokoan lekua baduela ikusteak.

Abiapuntu horiek guztiak buruan, beraz, lehenetsunak finkatzerakoan berebiziko garrantzia behar dute aisialdiak, IKTeak, hedabideak, alor sozioekonomikoak eta lan munduak, ekintzaileak barne. Esate baterako, aisialdian –nola ez, IKTen bidezkoan ere–, euskararen erabilerak duen egoeran jauzi kuantitatiboa eta kualitatiboa eman behar da, aukera apartak daudelako euskararen erabilera sustatzeko. Alor sozioekonomiko eta lan munduari dagokionez, berriz, lanbide heziketako euskararen erabileran, arrunt hobetu behar da. Beste hainbat ataletan ere, ordea, aurreratu behar da, adibidez, enpresetako hizkuntza-plan eta prozesuetan, betiere euskararen erabilera zerbitzuaren kalitatearekin lotuz. Hedabideei dagokienez, azkenik, euskal hiztuna eta horren apetak jarri behar dira erdigunean. Hedabideen aipamena egiterakoan, ezinbestekoa da nabarmentzea EITBren eginkizuna euskararen erabilera sendotu eta areagotze bidean, beharrezkoa delarik eginkizun hori gizartearen aldaketa soziolinguistikotara eta euskararen hazkundera egokitzea, euskararen sustapenean ahalik eta eraginkorrena izan dadin. Hizkera kolokialerako adierazkortasun-baliabideak sortu eta lantzea ere garrantzitsua da.

Garrantzi betekoa da gizarteak berezkoak dituen eremuetako eragile naturalek –enpresari, ekintzaile, sindikatu, hedabide, kontsumo arloko elkarte, elkargo profesional, alderdi politiko, kirol erakunde, arte eta kulturagile eta abarrek– beren ohizko jardunean euskararen erabilera ere integratu dezaten pausoak ematea.

³⁸ 2. zonalde soziolinguistikoa: biztanleriaren % 20-50 bitartean da euskalduna. 3. zonalde soziolinguistikoa: biztanleriaren % 50-80 bitartean da euskalduna. Ikus: Eusko Jaurlaritza. Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila. (2014). *V. Mapa Soziolinguistikoa, 2011*. Vitoria-Gasteiz.

- **9.2.2.- Harreman trinkoa**

Euskararen hamarraldiotako hazkunde jarraitua etorkizunean iraunkorra izateko, euskararen hazkunde demografikoak jarraipena izatea bada beharrezkoa, baina ez da nahikoa. Behar-beharrezkoa da hiztun komunitatea trinkotzea. Horretarako, besteak beste, garrantzizkoa da arnaguneak garatzea, hizkuntza erabileretan euskara hizkuntza nagusi den eremu geografikoak eta, batez ere, esparru sozio-funtzionalak izatea, hedatzea eta indartzea.

Euskara, eremu jakin batean, erabilera eta harreman hizkuntza nagusia izateko, garrantzitsua da eremu horretako kideen arteko adostasuna eta behar besteko baldintzak izatea. Honek guztionek batez ere eremu euskaldunenetara eta adin batetik beherakoengana begira jartzen gaitu.

9.3.- Lehentasunak norbanakoaren dimentsioan

- **9.3.1.- Euskara-gaitasun erlatiboa**

Euskara-gaitasun erlatiboa erabakigarria gertatzen da erabilerarako. Hamarkada hauetan euskarak izan duen hazkundeak elebidunen tipologiak aniztea ekarri du, eta tipologia aniztasun hori kontuan hartu behar da edozein plangintzatan. Bilakaera horren ondorioz, gaitasun erlatiboa da egungo herritar elebidun askoren ahulezia, bereziki mintza-jardunari dagokionez. Ahozko gaitasuna urria bada, nekez erabiliko da hizkuntza hori. Dagoeneko dokumentuaren aurreko ataletan aipatu dugunez, ugaltzen ari dira gazteen artean erdal elebidunak. Horregatik, garrantzitsua izango da euskararen transmisioa lantzen denean zeregin hori ikuspegi kognitibo soiletik ez planteatzea eta hizkuntza sozializazioaren alderdia sendotzea. Hitzunen elkarrekiko laguntza ere sustatu behar da, adibidez, euskaldun zaharren artean euskaldun berriekiko laguntza-jarrerak sustatuz.

Harreman-sareei buruz esandakoaren ildo beretik, haur eta gazteen sozializazioari zuzenean loturiko fenomenotzat hartu beharko genuke euskara-gaitasun erlatiboaren kontu hau ere. Sozializatorako esparruetan garrantzitsua da eskola, noski, baina ez da bakarra, eta adinean aurrera egin ahala are mugatuagoa da bere eragina. Eta eskolan (edo agian hobeto esanda legoke hezkuntzan) garrantzizkoa da, noski, irakas-hizkuntza, baina garrantzitsua da, halaber, ikasgelaz kanpoko eskola munduko jardueren hizkuntza, adinean aurrera egin ahala are erabakigarriagoa. Abiapuntu horien argitan finkatu behar dira lehentasunak. Berehala lotuko gatzaizkio zuzenean gai honi.

- **9.3.1.1.- Euskara gaitasun erlatiboa: hezkuntza-sistemaren optimizazio linguistikoa**

Hezkuntza-sistema da etorkizuneko euskaldunen kopuruaren eta hizkuntza kalitatearen gako bat, garrantzitsua, berriazko arreta eskatzen duena. Esan denez, mugatua da eskolaren eragina, ez baita ahalguztiduna, baina eskolako euskararen transmisioa indartzeko badago zer hobeturik. Arreta jarri beharko genuke, beste zenbaiten artean, irakasleen euskara gaitasun komunikatiboa hobetzean eta eskola-inguruneke jarduera ez akademikoetako hizkuntzan, horrek guztiak zuzeneko eragina izan baitezake haur eta gazteen euskara gaitasun erlatiboan. Izan ere, ikasleen euskara gaitasuna hobetzea izanik helburua –zeinahi delarik ere beraien gaurko hizkuntza eredua–, ahalegin berezia eskatzen dute irakasleen euskara gaitasun komunikatiboa hobetzeko formazioak, curriculum diseinuak eta ikaskuntza-metodologiak. Eskola barruan ahozkotasuna lantzeak eta hizkuntzen didaktika

eguneratzeak eta ikertzeak hobekuntza nabarmenak ekar ditzakete. Azken batean, irakasle eta ikasle askoren bigarren hizkuntza da euskara, eta zailtasun hori erronka bihurtzea beste aukerarik ez daukagu.

▪ **9.3.1.2.- Euskara gaitasun erlatiboa: helduen euskalduntzearen eraginkortasuna**

Helduei dagokienez, haien euskalduntzeak ikasmaila guztietan garrantzi handia izaten jarraituko du. Nolanahai ere, herritar elebidunez osaturiko gizartea jomugan jarrita, euskararen gaineko adostasunaren oinarri nagusietarikoa izango baldin bada “denek euskara gutxienez ulertu, gero bakoitzak nahi duen hizkuntza ofiziala erabili ahal izan dezan”, indarra egin behar da euskararen ezagutza gutxienez hartzailea edo pasiboa ahalik eta gehien orokortzeko (eleaniztasun hartzailearen komunikatzeko ohitura sozialak zabalduz, adibidez). Gutxieneko maila baterainoko ikas-prozesua aprobetxamendu akademikoaren arabera doakoa izatera iristea eragingarria izango litzateke ibilbide horretan.

• **9.3.2.- Motibazioa**

Euskararen sustapenean eraginkorrak izateko, lehen mailako arreta eskatzen duen gorabehera da motibazioarena, beste hitz batzuetan esanda euskararekiko jarrera, atxikimendua, hizkuntza kontzientzia, hizkuntzarekiko leialtasuna eta identifikazioa, gogoia. Txosten honen hasieran esan denez, faktore objektiboek ez ezik, subjektiboek ere (motibazioak, jarrerak, diskurtsoak, emozioak...) erabileran modu erabakigarrian eragiten dute eta garrantzi handia eman behar zaie, zenbaitetan ematen zaiena baino handiagoa. Datozen urteotan ikerketa ildo garrantzitsua izan beharko luke faktore subjektiboak buruzkoak.

Euskarak behar duen aldaketa soziala gauzatzen jarraitzeko, aldaketa estrukturala ez ezik, pertsonen / gizabanakoen aldaketa behar dela uste dugu, gizarretik pertsonara eta pertsonatik gizartera doan interakzio errekurtsiboan. Hizkuntza bera ez baizik eta herritarrek baitira hizkuntza auziaren protagonistak, euskararekiko urrun eta uzkur daudenetatik euskaltzale praktikante suharretaraino daudenak, denak, dira kontuan hartzekoak.

Hizkuntz erabileran motore dira motibazioak, eta motore da adostasun sozial eta politiko zabala. Norik bere lekutik hori elikatzea denon egitekoa dela uste dugu. Herritarren hizkuntzarekiko atxikimendua, bada, elikatu egin behar da eta euskararen aldeko sentiberatze lana etengabe egin, erreferentzialtasuna duten arlo eta mota guztietako lidergoen eta portaera eredugarrien zabalkundea tarteko.

Hori guztia, bestalde, oso lotua dago diskurtso berri eta partekatuarekin. Motibazioen munduak, hain zabala izanik, lotura du, besteak beste, hezkuntzarekin eta aisiarekin ere. Jakina da motibazioak askotarikoak direla, eta, ikerketen arabera, motibazio anitzen artean identitatea –zentzurik ireki eta zabalenean ulertuta– eta integrazioa dira, gaur, motibazioen artean pisu handiena daukatenak.

Euskararekiko motibazioan eragiteko, garrantzitsua da erreferenteak izatea edo sortzea. Eta euskararen aldeko motibazioa eta irudi positiboa lantzerakoan arreta jarriko zaie hizkuntzarekiko identifikazioari, afektibotasunari, maitasunari, interesari, lorpenei eta abarri. Horretan garrantzitsua izango da, beraz, hainbat eragile eta esparrutan eragitea: familia, aisialdia, gazte elkarte eta taldeak, hedabideak, IKT, kultura-sorkuntza, eta abar.

Jakina denez, motibazioa sustatzeko bideetan garrantzi handikoa da euskaraz sortu eta egindako kultura produkzioa. Euskarazko kultura ekoizpenaren kalitate eta garaikidetasuna, hizkuntzaren erakargarritasunerako plus nabaria da.

Motibazioak berezkoa duen sentiberatze lan horretan, jakina, kontuan hartu behar dira euskal hiztunak –euskaldunen ahalduntzea eta jabetasuna helburu–, euskaldun berriak, euskaldun hartzaileak, elebakar izan arren euskararen munduak gertu dituzten herritarrak eta oraindik euskara urrun sentitzen dutenak. Betiere, gazteak lehenetsiz, etorkizuneko gizartean modu bateko edo besteko lidergoa izango dutenak alegia.

2016ko apirila

Euskara 21 Batzorde-atala

Euskararen Aholku Batzordea

Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza